

ВІДГУК

**офіційного опонента, кандидата юридичних наук, доцента,
Мартинюка Олексія Володимировича на дисертацію Дігтяра Романа
Васильовича на тему «Становлення і розвиток державотворення в Україні
XVII – початку XX століття: історико-правове дослідження», представлену
до захисту у спеціалізовану вчену раду Державного університету
інфраструктури та технологій на здобуття ступеня доктора філософії галузі
знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Ступінь актуальності обраної теми

Ст. 1 Конституції України проголошує Україну суверенною, незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою, а у Преамбулі до неї йдеться про багатовікову історію українського державотворення. Відтак очевидним уявляється звернення дисертантом до історико-правової спадщини українського народу, оскільки у процесах становлення в Україні правової держави необхідно всебічно, комплексно, науково обґрунтовано дослідити проблеми Українського державотворення за періоду XVII – початку XX ст. як етапу, що заклав підвалини сьогоденній державності. Прагнення до свободи та незалежності українських поколінь залишило в історії глибокий слід, що кожен раз викристалізовувався у непохитності до створення своєї незалежної держави.

Вивчення національної правової традиції доводить факт того, що починаючи від першої Конституції Пилипа Орлика аж до виникнення таких держав, як Холодноярська республіка (1919-1922 рр.) або Українська Народна Республіка утверджувалося прагнення українського народу до свободи та незалежності.

Очевидним уявляється твердження, що створення, існування та діяльність Далекосхідної Української Республіки у 1917-1922 рр. із назвами Зелений Клин, Зелена Україна або Закитайщина, а також Холодноярська республіка, Гуцульська, Кримська Народна Республіка, Малиновий Клин, Жовтий Клин, Команчанська Республіка та інші маловідомі державні утворення є малодослідженими або взагалі недослідженими сторінками вітчизняної історії.

Безсумнівним є факт, що сучасній вітчизняній історико-правовій науці бракує комплексних та системних розвідок щодо процесу державотворення на теренах України, починаючи із сивої давнини і до сьогодення. Отже, існує істотна прогалина щодо наукового пізнання вказаної проблеми, на заповнення якої спрямоване дослідження Р. В. Дігтяра.

Враховуючи викладене вище, актуальність теми дисертаційного дослідження Дігтяра Романа Васильовича, яке присвячено проблемі становлення та розвитку державотворення в Україні у XVII – початку XX століття не викликає сумнівів як у науковому, теоретичному, так і у практичному аспектах.

Оцінка наукового рівня дисертації

Дисертаційна робота виконана на кафедрі конституційного та адміністративного права Державного університету інфраструктури та технологій у межах теми «Державно-правові засади гарантування прав і свобод людини та громадянина в Україні» (ДР 0121U112892).

Оволодіння здобувачем методологією наукових досліджень підтверджується використанням широкого діапазону загальнонаукових та спеціально-наукових методів дослідження. Серед загальнонаукових підходів та методів виокремимо герменевтичний підхід (підрозділи 1.1, 2.1, 2.2, 3.1); діалектичний метод (підрозділи 1.1, 2.2); синергетичний метод (підрозділи 1.3, 2.1, 3.2); метод гносеологічного аналізу (підрозділи 1.2, 2.2, 3.3); метод історизму (підрозділи 1.1, 3.1, 3.3); метод системного аналізу (підрозділи 2.2, 2.3, 3.3); метод наукового синтезу (підрозділи 1.1, 1.2, 3.1, 3.2); поєднання методів індукції та дедукції (підрозділи 1.1, 1.3, 2.3, 3.1); поєднання методів абстрагування та узагальнення (підрозділи 2.2, 3.1). Серед спеціально-наукових методів звернемо увагу на порівняльно-правовий метод (підрозділи 1.2, 2.1, 3.2); формально-юридичний (догматичний) метод (підрозділи 1.1, 1.3, 2.3, 3.2); аксіологічний метод (підрозділи 1.1, 3.1, 3.2); статистичний метод (підрозділи 2.2, 3.1, 3.2). Таким чином, комплексне застосування загальнонаукових та спеціально-наукових підходів і методів наукового дослідження дозволило дисертанту досягнути мети даної наукової розвідки, що стало теоретико-методологічним підґрунтям для виведення авторських узагальнень та висновків.

Дисертаційне дослідження стало одним з перших у вітчизняній історико-правничій науці комплексним теоретично-історичним дослідженням з проблем становлення і розвитку державотворення в Україні XVII - початку XX століття.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях

Ряд висновків і результатів були отримані вперше, а відтак мають високий ступінь наукової новизни. Серед найвагоміших наукових результатів, що відтворюють наукову новизну дисертаційної роботи, можна вирізнити такі:

уперше:

– у вітчизняній юридичній науці здійснено комплексне дослідження становлення і розвитку державності в Україні XVII - початку XX століття, з'ясовано здобутки окремих учених, архівних джерел, зокрема проведено порівняльно-правовий аналіз конституцій та інших нормативно-правових актів Української Народної Республіки і Зеленого Клину (Далекосхідної Української Республіки);

– висловлено наукову думку щодо історичної періодизації становлення і розвитку державності в Україні XVII - початку XX століття (Козацько-Гетьманська держава, Українська Народна Республіка, Директорія, Західно-Українська Народна Республіка), яку доповнено новою складовою, а саме запропоновано включити державотворчі процеси поза межами континентальної України;

– висвітлено окремі положення щодо розуміння впливу римського та канонічного права на формування правового поля і державницьких засад тогочасних прототипів держави Україна, взаємодії звичаєвого права Київської Русі з Візантійським (Римським) правом з позицій розуміння його впливу на формування давньоукраїнської правової системи;

удосконалено:

– розуміння щодо значення деструктивних проявів у діяльності низки новоутворених українських держав на території сучасної України і поза її межами;

– понятійно-категоріальний апарат, дотичний до вказаної проблематики;
набули подальшого розвитку:

– знання щодо стану наукової спадщини, зокрема, у творчому доробку Чорномаза В., Балинської О. М., Костицького М. В., Оніщенко Н. М., Потульницького В., Рафальського О., які досліджували процеси, пов'язані з українським національним державотворенням у різні історичні періоди;

– уявлення щодо зародження і формування міжусобних відносин Галицько-Волинської та Козацько-Гетьманської держав у більш пізніх історичних періодах.

Результати дисертаційного дослідження опубліковані у 7 наукових публікаціях, серед яких: 3 наукові статті, опубліковані у фахових юридичних виданнях України, затверджених МОН України; 4 тези доповідей на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Таким чином, дисертаційне дослідження Дігтяра Романа Васильовича виконане на високому науково-методичному і методологічному рівнях.

Результати і положення дисертації, які виносяться на захист відповідають всім вимогам положення на здобуття ступеня доктора філософії, є обґрунтованими та логічними, мають високий ступінь наукової новизни та практичне значення.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Обґрунтованість результатів дослідження, положень та висновків дисертаційної роботи Дігтяра Романа Васильовича не викликають жодних зауважень. Висновки дисертаційної роботи логічно випливають із отриманих результатів, а рекомендації ґрунтуються на висновках дослідження.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження

Сформульовані і обґрунтовані у дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації впроваджено й у подальшому може бути використано у:

- *науково-дослідній сфері* – як підґрунтя для подальшого дослідження історико-правових аспектів українського державотворення на різних етапах історичного розвитку Української держави;

- *навчально-методичній діяльності* – для проведення різних форм занять зі студентами денної та заочної форм навчання й при підготовці підручників, навчальних посібників, розробці лекційних курсів, робочих програм, навчально-методичних комплексів із дисциплін «Історія держави і права України», «Теорія держави і права», «Історія вчень про державу і право», «Історія українського права», «Історія України».

- *практичній діяльності* – при підготовці та проведенні круглих столів, конференцій, семінарів.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому

Дисертаційна робота Дігтяра Романа Васильовича викладена українською мовою і складається зі вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 221 сторінку, із яких основного тексту – 197 сторінок. Список використаних джерел нараховує 264 позиції на 24 сторінках.

Анотація у стислій формі репрезентує основні тези дисертаційного дослідження, наводить перелік публікацій, в яких викладені основні результати представленого дослідження, а також перелік ключових слів. Анотація викладена двома мовами – українською та англійською.

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми дослідження, визначено об'єкт і предмет, мету та завдання дисертаційного дослідження, зазначено особистий внесок здобувача та інформацію щодо апробації дисертації на профільних заходах.

У **розділі 1** «Стан дослідження, історичні аспекти та методологія проблеми» здійснено огляд наукової літератури, досліджено історичні умови генези правової природи поняття «українське державотворення», а також визначено оптимальний методологічний інструментарій, який дозволив досягти мети і виконати поставлені у даному дисертаційному дослідженні завдання. Так, Р. В. Дігтяр робить висновок, що завдяки проаналізованому масиву наукових

матеріалів та літературних джерел досліджено шляхи поширення української національної ідеї, а саме перенесення українських традицій вимушеними і добровільними переселенцями з України на вільні й необжиті землі російської імперії, а також вирізнення української національної ментальності з-поміж змішаних національно-етнічних спільнот, що проживали у визначений дослідженням період на територіях колишньої Австро-Угорської імперії. Розкрито особливості тогочасних державотворчих процесів у порівнянні з відомими науковими підходами до оцінки історико-правових фундаментальних нормативно-правових актів різних історичних епох, а саме Руської правди, Конституції Пилипа Орлика (1710 року) та інших документів конституційного характеру. У підрозділі 1.2. (стор. 42-55) дисертант доводить, що активна національна українська позиція окремих, прогресивно налаштованих представників української інтелігенції та народних мас, сприяла формуванню організованих політично-орієнтованих осередків протистояння існуючим державним режимам, сповідуючи постулати соборності й неподільності, а також повного визволення українського народу і формування справжньої незалежної держави. У підрозділі 1.3. «Методологія дослідження» здобувачем обґрунтована позиція щодо найліпшого для даної дисертації методологічного інструментарію, а саме: набір способів і засобів, метод філософської діалектики, низка загальнонаукових, спеціально-наукових та конкретно-наукових методів.

У розділі 2 «Правові засади національного відродження як основа українського державотворення в XVII – XX ст.» дисертант звертає увагу на наукові погляди до визначення проблеми українське державотворення; впливу історичних постатей та громадських організацій на формування правових засад національного відродження в Україні, а також становлення національної ідеї як основи українського національного відродження у XVII – на початку XX ст.

Автором з'ясовано, що український народ в усі періоди свого існування вів активну протидію будь-яким проявам деструктивного впливу, оберігаючи національні традиції та ідею самостійної України як основне морально-етичне надбання. Водночас об'єктивні чинники, які реально функціонували в умовах поневолення українського народу, в тому числі й проживання на територіях інших держав, породжували не тільки зовнішні проблеми щодо знищення

українських національних проявів, національних духу та ідей у літературі, культурі, мистецтві, повсюдно в будь-яких їх проявах (стор. 79-111).

У ході проведення дослідження було виявлено вплив історичних постатей та громадських організацій на формування державотворення на теренах сучасної України. Дігтярем Р. В. було виокремлено та проаналізовано шляхи становлення національної ідеї як основи українського національного відродження в XVII – на початку XX ст. та відзначено найбільш вдалі визначення окремих учених (П. П. Панченка, М. І. Полонинчука), які національну ідею трактували як сукупність уявлень того чи того народу про найдосконалішу модель свого національно-соціального устрою (стор. 112-123).

Розділ 3 має назву «Правова характеристика національних процесів та їх законодавче закріплення на початку XX століття» та присвячений дослідженню особливостей українського державотворення в період 1917-1920 років, впливу УНР та ЗУНР на процеси формування українського державотворення, а також становленню та законодавчому закріпленню українських державних утворень на початку XX століття.

Автор звертає увагу на те, що об'єднання двох окремих держав (УНР і ЗУНР) у єдине державне утворення (на умовах незалежності й самовизначення) сприяло піднесенню національно-визвольного руху в період Української революції 1917 – 1921 років. Р. В. Дігтяр проаналізував становлення державних утворень та їх законодавче закріплення на початку XX століття шляхом компаративно-правового аналізу конституцій УНР і Зеленого Клину та робить висновок, що керманичі УНР і Далекосхідної Української Республіки напрацювали ефективні підходи до розв'язання не тільки соціально-політичних проблем, а й організації збройного захисту новоутворених українських держав. Окрім того, автором проаналізовані недоліки конституцій та загальні причини, що призвели до поразки українських державних утворень (стор. 164-190).

Висновки повністю відповідають отриманим результатам, завданням та меті дисертаційного дослідження.

Таким чином, дисертація *Дігтяра Романа Васильовича* відповідає існуючим вимогам, є завершеною науковою працею, результати якої вирішують актуальне наукове завдання щодо створення науково обґрунтованих

концептуальних положень, що розкривають зміст дослідження проблеми становлення і розвитку державотворення в Україні XVII - початку XX століття.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача

Загалом позитивно оцінюючи дисертацію Р. В. Дігтяра, водночас необхідно звернути увагу на деякі положення, що могли б слугувати предметом подальших наукових досліджень або дискусії під час публічного захисту.

1. У своєму дослідженні Ви висловлюєте думку про те, що одним із результатів дослідження є висновок про те, що українська державність виникла і розвивалася в руслі цілісного цивілізаційного процесу тогочасних правових систем. Які саме аргументи було використано для утвердження такого висновку?

2. Значну роль у Вашій роботі відведено дослідженню Далекосхідної Української Республіки (Зеленого Клину). Поясніть, у зв'язку з чим такий інтерес до цієї республіки, яка проіснувала лише п'ять років?

3. Досліджуючи поширення української національної ідеї наприкінці XIX – початку XX ст., Ви посилаєтесь на широку джерельну базу, зокрема наводите висловлювання багатьох відомих постатей того періоду. Чи можна більш конкретно сформулювати Ваші висновки, ґрунтуючись на участі в процесах українського державотворення конкретних осіб.

Відсутність порушень академічної доброчесності

У ході вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій, фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертаційна робота Дігтяра Романа Васильовича є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертаційна робота Р. В. Дігтяра на тему «Становлення і розвиток державотворення в Україні XVII – початку XX століття: історико-правове дослідження», подана на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням. Дисертація за актуальністю

обраної теми, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значимістю здобутих результатів відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (із змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 р. № 283), наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12.07.2019 р.) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор – Дігтяр Роман Васильович, на підставі прилюдного захисту, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

доцент кафедри конституційного,
міжнародного і кримінального права
Донецького національного університету
імені Василя Стуса, кандидат
юридичних наук, доцент

Олексій МАРТИНЮК

